

Wartość inności w wierszach Cypriana Kamila Norwida

„Coś Ty Atenom zrobił, Sokratesie”, „W Weronie”

Coś ty Atenom zrobił, Sokratesie

1

Coś ty Atenom zrobił, Sokratesie,
Że ci ze złota statwę¹ lud niesie,
Otruwszy pierwój...

Coś ty Italii zrobił, Alighieri,
Że ci dwa groby² stawi lud nieszczerzy,
Wygnawszy pierwój...

Coś ty, Kolumbie, zrobił Europie,
Że ci trzy groby we trzech miejscach³ kopie,
Okuwszy pierwój...

Coś ty uczynił swoim, Camoensie,
Że po raz drugi⁴ grób twój grabarz trzęsie,
Zgłodziwszy pierwój...

Coś ty, Kościuszko, zawinił na świecie,
Że dwa cię głązy we dwu stronach gniecie,⁵
Bez miejsca pierwój....

Coś ty uczynił światu, Napolionie,
Że cię w dwa groby⁶ zamknięto po zgonie,
Zamknąwszy pierwój.....

Coś ty uczynił ludziom, Mickiewicz?...

2

Więc mniejsza o to, w jakiej spocznieś
urnie,
Gdzie? kiedy? w jakim sensie i obliczu?
Bo grób twój jeszcze odemkną powtórnie,
Inaczej będą głosić twe zasługi
I łez wylanych dziś będą się wstydzić,
A lać ci będą łzy potęgi drugiej
Ci, co człowiekiem nie mogli cię widzieć...

3

Każdego z takich, jak ty, świat nie może
Od razu przyjąć na spokojne łożo,
I nie przyjmował nigdy, jak wiek wiekiem,
Bo glina w glinę wtapia się bez przerwy,
Gdy sprzeczne ciała zbija się aż ćwiekiem
Później... lub pierwój...

▶ I Sokratesowi w kilka czasów po śmierci jego Ateńczycy statwę ze złota postavili.

▶ ²Dante grzebany w Rawennie i we Florencji.

▶ ³Krzysztof Kolumb jest grzebany w Hiszpanii, w St. Domingo i w Hawanie.

▶ ⁴4 lata temu szukano na cmentarzu komunalnym, gdzie był pochowany jednooki bez nogi żebrak, żeby Camoensa pochować.

▶ ⁵Kościuszko leży w Solurze i w Krakowie.

▶ ⁶Napoleona drugi pogrzeb niedawny.

Coś ty Atenom zrobił, Sokratesie

Tekst składa się z trzech części:

Część I:

- ▶ siedem tercyn, czyli zwrotek trzywersowych (łącznie z ostatnią, zakończoną wielokropkiem oznaczającym przemilczenie).;
- ▶ każdą z nich rozpoczyna anaforycznie skonstruowane pytanie retoryczne, skierowane do prezentowanych przez poetę, kolejno wymienianych bohaterów.;
- ▶ 3 razy powtarza się sformułowanie *coś ty (...) zrobił*, trzykrotnie użyty zostaje zwrot *coś ty (...) uczynił*, a raz *coś ty (...) zawinił*.;
- ▶ każda z tercyn odtwarza tę samą myśl w różnych wariantach i kontekstach oraz przynosi informacje o nieuzasadnionym niedocenieniu przez społeczeństwo za życia wybitnej jednostki. Podmiot liryczny przedstawia okoliczności towarzyszące ich śmierci lub pochówkowi. Świadomość tego, jak zostali pożegnani przez ludzkość – biorąc pod uwagę ich późniejszą sławę – przyprawia o zażenowanie i smutek.

Coś ty Atenom zrobił, Sokratesie

Poeta wymienia ich w porządku chronologicznym. Postępuje jak badacz, który drogą indukcji dowodzi prawa rządzącego światem.

- ▶ **Sokrates** – jeden z największych filozofów greckich. Ogromnie wzbogacił myśl filozoficzną antyku. A jednak Ateńczycy kazali mu wypić kielich trucizny, zatem go zgładzili. Potem postawili mu statwę ze złota i był powszechnie opłakiwany i czczony.
- ▶ **Dante Alighieri** – wybitny poeta włoski, prekursor odrodzenia, autor *Boskiej komedii* – narodowej epopei Włoch. Za życia wygnany z kraju tułał się po obcych ziemiach. Po śmierci w jego ojczyźnie zbudowano mu dwa groby: w Rawennie i we Florencji. Odtąd był otaczany przez Włochów wielką czcią.
- ▶ **Krzysztof Kolumb** – wielki włoski podróżnik, żeglarz, sławny z odkryć geograficznych, zwłaszcza Ameryki. Za życia rodacy zniszczyli go w więzieniu. Po śmierci zrobiono mu aż trzy groby: w Hiszpanii, na St. Domingo i na Hawanie. Otoczono go uwielbieniem.
- ▶ **Camoens** – portugalski poeta, za życia był żebrakiem, w dodatku został okaleczony (jednooki i beznogi), skazany na wygnanie – więc zniszczony przez swoich. Potem szukano go wśród prochów na cmentarzu komunalnym, by wykonać mu grób.
- ▶ **Tadeusz Kościuszko** – generał polski i amerykański. W Polsce dowodził zbrojnym, ogólnoludzkim powstaniem – insurekcją, w Ameryce sławny bojownik o wolność Stanów Zjednoczonych. Ale zmarł w zapomnieniu, osamotnieniu, nikomu niepotrzebny. Jednak po śmierci stał się bardzo sławny, ma dwa groby: w Solurze i w Krakowie.
- ▶ **Napoleon Bonaparte** – wielki żołnierz, wybitny wódz, który zawojował Europę, uczynił w niej przewrót, koronował się na cesarza Francuzów – zatem bardzo sławny. Ale potem więziony, zmarł na wygnaniu i w niewoli na Wyspie św. Heleny. Po śmierci Francuzi czcili go jak Boga, otoczyli kultem, choć za życia zniszczyli.

Tak oto poeta przedstawia ludzi, których znamy z historii, cenimy za zasługi dla kultury, nauki i uznajemy za wybitnych. Ale postaci te zostały zniszczone za życia przez swoich współczesnych, przez własne narody. Dopiero potem byli opłakiwani i czczeni.

Coś ty Atenom zrobił, Sokratesie

- ▶ W zwrotce dotyczącej Mickiewicza autor świadomie zrezygnował z dwóch kolejnych linijek, wykropkował je, zachowując jednak taki sam kształt graficzny jak poprzednie zwrotki. Chciał tutaj dopowiedzieć coś ważnego, ale wolał zastosować **przemilczenie postulujące**, które nie wymaga rekonstrukcji, uzupełnienia, jest pozostawione domyślności czytelnika (zamilknięcie, aluzja). Norwid zastosował takie przemilczenie w odniesieniu do Mickiewicza, gdyż pisał ten wiersz świeżo po pogrzebie poety, na którym zresztą był - Mickiewicz zmarł w Konstantynopolu 26 listopada 1855 r. Sam pogrzeb odbył się po sprowadzeniu stamtąd ciała w styczniu 1856 r. na cmentarzu Montmorency. Omawiany wiersz powstał jeszcze w styczniu tego roku.
- ▶ Nie ucichły echa pogrzebu narodowego wieszczka, dlatego zbyt wcześnie było na formułowanie wniosków o dziejach jego sławy za życia i losach wielkiej legendy po śmierci. A jednak poprzez wykropkowanie dwóch wersów – owo celowe przemilczenie – w dodatku graficznie podobne do budowy wcześniejszych zwrotek – Norwid zdaje się wyraźnie sugerować czytelnikom, że historia obejdzie się z Mickiewiczem podobnie jak z wcześniejszymi bohaterami wiersza.
- ▶ Współcześnie, z perspektywy czasu, widzimy, że częściowo przewidział Norwid powtarzalność historii, gdyż autora *Pana Tadeusza* po śmierci także nie pozostawiono w jednym grobie. W 1890 r. ekshumowano jego szczątki i z wielką paradą pochowano powtórnie w Krakowie na Wawelu.

Coś ty Atenom zrobił, Sokratesie

Część II

- ▶ Pytania z pierwszej części wiersza nie zanikają w kolejnej zwrotce, lecz przyjmują inną formę – pojawiają się tutaj krótkie, przyspieszające rytm utworu formuły *gdzie? kiedy? w jakim sensie i obliczu?*
- ▶ Adresatami drugiej części wiersza są wymienione postaci, a także czytelnik lub inni wielcy tego świata, którzy jeszcze żyją. Mowa jest tutaj o prawie historii, zgodnie z którym zasługi ponadprzeciętnych jednostek nie zostają docenione za ich życia. Kiedy wychodzą one na jaw, niestety, za późno, bo po ich śmierci, ludzie ronią *łzy potęgi drugiej* – innej jakości, wylewane przy *powtórnym* otwieraniu grobu, pojmowanym jako uroczystości poświęcone bardziej wielkości i dokonaniom opłakiwanych niż im samym.
- ▶ Ironia, którą tutaj posługuje się poeta, obrazuje prawo historii, która tak obchodzi się z wielkimi ludźmi.
- ▶ Analiza faktów z przeszłości pozwala poecie na sformułowanie w trzeciej części wiersza uniwersalnego prawa, które umożliwia snucie prognoz na przyszłość. W ten sposób utwór Norwida zbliża się do traktatu historiozoficznego. Stąd poeta pozwala sobie na włączenie do wiersza jako bohatera także żyjącego w jego czasach Mickiewicza.

Coś ty Atenom zrobił, Sokratesie

Część III:

- ▶ Analiza faktów z przeszłości pozwala poecie na sformułowanie uniwersalnego prawa, które umożliwia snucie prognoz na przyszłość. W ten sposób utwór Norwida zbliża się do traktatu historyzoficznego.
- ▶ Słowa te przynoszą przekonanie, że wybitne, wyjątkowe, wyróżniające się jednostki nie przystają do zbiorowości, która nie dostrzega wartości ich wzniosłych idei, i z tego powodu ich nie akceptuje. Są to bowiem ludzie nie ze zwykłej ulepieni gliny.
- ▶ Glina - tłum zwykłych, przeciętnych zjadaczy chleba, którzy niczego nie zostawiają potomnym: *glina w glinę wtapia się bez przerwy*.
- ▶ Ciało sprzeczne – wielcy ludzie, poniżenie i cierpienie to cena, jaką wielcy tego świata płacą za swoją ponadprzeciętność i nonkonformizm. Bolesne doświadczenia za życia otwierają im wprawdzie drogę do uznania przez przyszłe pokolenia, jednak pośmiertna sława jest zwykle okupiona cierpieniem i poniżeniem za życia. Na tym polega okrutna ironia historii. Wymowa wiersza jest zatem pesymistyczna, gdyż otoczenie nigdy nie lubi jednostek wyróżniających się, lepszych od reszty. Dlatego tępi je, usiłuje zrównać do swojego poziomu, gdyż to *sprzeczne ciała*, które *zbija się aż świekiem*, czyli mocno przybija, by nie wystawały ponad głowy tłumowi

W Weronie

- ▶ Wiersz powstał w 1846 lub 1847 roku.
- ▶ Stanowi aluzję do dramatu Szekspira „Romeo i Julia”;
- ▶ Opisana sytuacja to Werona po wielu latach od tragedii kochanków, domy wrogich rodów Kapuletich i Montekich są w ruinie;
- ▶ Poeta patrząc na spadającą gwiazdę, wspomina Romea i Julię;

W Weronie - I i II zwrotka

- ▶ błękitne niebo nad opłukanym przez deszcz domem - symbolika nieba – Bóg, spokój (nieprzemijalność, szczęście, miejsce spotkania z Bogiem), symbolika deszczu – oczyszczenie (przerwanie waśni, zatarcie nienawiści, zmiana uczuć).
- ▶ „łagodne oko błękitu” - może być symbolem boskiej opatrności, czuwania nad światem.
- ▶ Bóg lub niebo patrzy na zniszczenia, jakie dokonały się w domach rodów. Widzi gruzy, rozwalone bramy do ogrodu. Niebo lub Bóg posyła gwiazdę na ziemię, zrzucając ją z nieba. Spadająca gwiazda jest symbolem szczęścia. Być może to aluzja do wielkiej miłości zakochanych, którzy zginęli jako ludzie, ale odrodzili się w życiu pozaziemskim, w raju.

W Weronie – strofa III i IV

Cyprysy komentują sytuację:

- ▶ Są to drzewa uznawane za długowieczne i nieśmiertelne. Obsadzano nimi dokoła cmentarzy, wierzono, iż cyprysy odganiają złe duchy.
- ▶ Romeo i Julia leżą pochowani w grobie. Personifikacja cyprysów pozwala zwrócić uwagę na wielkość miłości tych dwojga.
- ▶ Cyprysy nazywają spadającą gwiazdę łzą, jakby po śmierci zakochanej pary niebo płakało gwiazdami – personifikacja.
- ▶ Z kolei spadająca gwiazda jest symbolem szczęścia. Daje ona znać wszystkim, iż tak naprawdę Romeo i Julia (Julietta) żyją i są szczęśliwi, ich miłość “przecieka groby” – jest ponadczasowa, wieczna;

Sytuację komentują ludzie:

- ▶ Spadająca gwiazda to zwykły meteor, a nie żadna łza.
- ▶ nikt nie czeka na spadające gwiazdy.

W Weronie – dyskusja światopoglądowa

Dwa sposoby postrzegania świata:

1. Cyprysy reprezentują romantyczne postrzeganie świata, w ich interpretacji „gwiazdy ze szczytu” odbija się romantyczna uczuciowość, intuicyjny, irracjonalny odbiór rzeczywistości; romantyczna natura pamięta o kochankach i współczuje im cierpienia;
2. Stanowisko ludzi, którzy „mówią uczenie”, że spadająca gwiazda to kamień(meteor), charakteryzuje się racjonalizmem, jest chłodne, rzeczowe, rozumowe. Forma zbiorowa „ludzie” (wszyscy, nie tylko np. uczeni) może wyrażać refleksję o zaniku uczuć w ludzkim stosunku do świata i w jego postrzeganiu. Ostatnia strofa ostro kontrastuje z nastrojem i sposobem obrazowania w całym wierszu, więc trudno utożsamiać głos podmiotu z głosem ludzi. Pozornie wyraża akceptację stanowiska ludzi, ale w rzeczywistości nie. Utrzymana jest w tonie ironicznym i ma ośmieszać stanowisko rozumowe

Motyw Romea i Julii jest pretekstem do wywołania światopoglądowej dysputy nad sposobem postrzegania świata przez ludzi. W wierszu ukrywa się zarzut pod adresem ludzi, którzy zatracili ludzki, uczuciowy sposób patrzenia na świat.

Wiersz przypomina światopoglądową dyskusję w „Romantyczności” (starzec – ludzie, a narrator, Karusia i gawiedź – cyprysy)